

וקשה לחשוב באופן חיובי (בכובע צהוב) אחרי שהיית ביקורתי (בכובע שחור).

3. משתמשים בכובע השחור בשתי דרכים: הדרך הראשונה היא להצביע על החולשות של רעיון מסוים. אחרי כן חייבים לעשות שימוש בכובע ירוק, אשר מנסה להתגבר על חולשות אלו. הדרך השנייה היא להעריך מצב או רעיון כלשהם.

4. הכובע השחור משמש תמיד להערכה סופית של הרעיון. אחרי ההערכה הסופית חייב תמיד לבוא הכובע האדום, שעוזר לנו לבחון את הרגשותינו כלפי הרעיון, לאחר שהערכנו אותו.

5. אם אתה חש שקיימים רגשות עזים ביחס לנושא הנדון, התחל תמיד את החשיבה עם הכובע האדום, זאת כדי לתת פורקן לרגשות אלה.

6. אם הנושא אינו מעורר רגשות עזים, כדאי להתחיל עם הכובע הלבן, כדי לאסוף מידע. אחרי הכובע הלבן השתמש בכובע הירוק, כדי לייצר מספר חלופות. הערך כל חלופה כזו בעזרת הכובע הצהוב, שאחריו יבוא הכובע השחור. אז תבחר חלופה ולבסוף תעריך את בחירתך זו בעזרת הכובע השחור, שאחריו יבוא הכובע האדום.

השוני העיקרי בסדרה הוא בין שני מצבים: חיפוש רעיון; תגובה לרעיון.

חיפוש רעיון:

הרצף של כובעי החשיבה יכול להיות בסדר זה:

לבן: לאסוף מידע זמין.

ירוק: לשם חקירה נוספת ולייצור חלופות (אלטרנטיבות).

צהוב: להעריך את היתרונות ואת ההיתכנות של כל חלופה.

שחור: להעריך את החולשות והסכנות הטמונות בכל חלופה.

סדרה (Sequence) של שישה כובעי חשיבה

לשישה כובעי החשיבה שתי דרכי שימוש:

1. שימוש מקרי (occasional use).
2. שימוש שיטתי (systematic use) בסדרה (sequence).

שימוש מקרי: זהו השימוש הנפוץ ביותר. משתמשים בבת-אחת בכובע אחד או בשניים (אם דרוש חילוף כובעים). במהלך הפגישה או השיחה משהו מציע להשתמש באחד מן הכובעים, והפגישה או השיחה נמשכת. משתמשים בכובע שהוצג למשך שתיים או שלוש דקות בלבד. שימוש כזה מאפשר לבקש סוג מסוים של חשיבה או להציע להחליף את סוג החשיבה. הכובעים משמשים אמצעים להחלפת החשיבה.

שימוש שיטתי: כאן קובעים מראש סדרה של כובעים, והחושב עובר כובע אחר כובע. כך נוהגים כאשר יש צורך "לכסות" נושא במהירות וביעילות. במונח מסוים הכובע הכחול משמש כאן לקביעת סדר הכובעים, סדר שהופך להיות תכנית חשיבה על הנושא. שיטה זו יעילה גם כאשר יש ריב או מתקיים ויכוח על הנושא ולא מתרחשת חשיבה יעילה כלשהי.

שימוש סדרתי

מהו הסדר הנכון בו ניתן להשתמש בששת הכובעים?

אין סדר אחד נכון כי הסדר ישתנה בהתאם לתנאים. אתה חופשי לקבוע את הסדרה שלך, אך נציג כאן מספר כללים או קווים מנחים:

1. בתוך הסדרה, כל כובע יכול להופיע מספר בלתי-מוגבל של פעמים.
2. באופן כללי, עדיף להשתמש בכובע הצהוב לפני הכובע השחור, והאיל

סדרה קצרה :

לעתים קרובות משתמשים בסדרות קצרות של הכובעים לשם מטרות שונות.

צהוב/שחור/אדום : להערכה מהירה של רעיון.

לבן/ירוק : כדי לייצר רעיונות.

שחור/ירוק : כדי לשפר רעיון קיים.

כחול/ירוק : כדי לסכם ולהבחין בחלופות (אלטרנטיבות).

כחול/צהוב : כדי לראות האם החשיבה הועילה.

סיכום

השימוש בששת הכובעים נעשה בדרך-כלל תוך שימוש בכובע אחד, לפי הצורך, במהלך החשיבה. זהו שימוש על-פי המקרה (occasional use).

בשימוש שיטתי (systematic use) בסדרת כובעים, הם משמשים כתכנית המנחה את החשיבה. יש קווים מנחים לגבי רוב הסדרות השימושיות.

תרגילים על "שימוש סדרתי בכובעים"

1. אילו יכולת להשתמש בסדרה של שלושה כובעים בלבד כדי למצוא מתנת יום-הולדת לחברך הטוב - מה הייתה סדרה זו?

2. מתקיימת פגישה בה דנים בבעיה של פושעים צעירים - איזה מהכובעים היית חובש ראשון?

3. משפחתך מתכוננת להעתיק את מגוריה לחלק אחר של הארץ. אתה נשאל לדעתך בקשר למעבר - באיזו סדרת כובעים תשתמש? ציין

ירוק : להמשיך ולפתח את החלופות המבטיחות ביותר, ולהכריע ביניהן.

כחול : לסכם ולהעריך את מה שהושג עד כה.

שחור : לעשות את השיפוט הסופי על החלופה שנבחרה.

אדום : לגלות את הרגשות הקיימים כלפי התוצאה.

תגובה לרעיון המוצג :

כאן הסדרה שונה, כי הרעיון כבר ידוע ובדרך-כלל גם מידע הרקע ידוע.

אדום : כדי לגלות את הרגשות הקיימים כלפי הרעיון.

צהוב : כדי לעשות מאמץ למצוא את יתרונותיו של הרעיון.

שחור : כדי להצביע על חולשות, בעיות וסכנות הטמונות ברעיון.

ירוק : כדי לראות האם הרעיון ניתן לשינויים על-מנת לחזק אותם יתרונות שהכובע הצהוב הציג, וכדי להתגבר על הבעיות שהעלה הכובע השחור.

לבן : כדי לראות האם יש במידע הזמין כדי לסייע בעריכת שינויים ברעיון כך שהוא יהיה מקובל יותר (אם הרגשות של הכובע האדום התנגדו לרעיון).

ירוק : לשם פיתוח ההצעה הסופית.

שחור : לשם שיפוט ההצעה הסופית.

אדום : כדי לגלות מהם הרגשות כלפי התוצאה.

תוצאה ומסקנה

... "כמשך עשרים דקות ישבת וחשבת - מהי התוצאה?"

... "חמש הדקות שהוקצו לחשיבה עברו - מהי התוצאה?"

... "ישיבה זו כבר נמשכת שלוש שעות, והדיון מתמשך - מהי התוצאה?"

באופן כללי נראה שיש שתי תשובות אפשריות לשאלה זו:

... "הנה הפתרון לבעיה. זו התשובה. זו ההחלטה. זו המסקנה."

... "לא נראה שהגענו למשהו בכלל."

כאשר החשיבה חייבת להסתיים, מהי התוצאה? האם יש כאן עניין של הכרעה בין תשובה מסוימת או לא-כלום? אם אין תשובה מסוימת - האם בזבזנו את זמננו לריק?

אם אין תחושה שהגענו לאיזשהו מקום, החשיבה אינה מהנה. לכן חשוב לשים לב לתוצאה של כל חשיבה. התוצאה אינה רק עניין של תשובה נכונה או חוסר תשובה.

ישנן תוצאות אפשריות רבות של חשיבה, אך אנו נחלק אותן לשלושה סוגים:

1. מיפוי טוב יותר של המצב (חקירה).

2. איתור מדויק של נקודות התורפה.

3. תשובה ספציפית.

את ארבעת הראשונים.

4. חבורת צעירים נוהגת לערוך מסיבות והמוסיקה המרעישה מרגיז את שכניהם. השכנים מקיימים פגישה כדי לדון בבעיה. בחירת הכובעני שלהם היא: אדום/שחור/ירוק/שחור/אדום - האם אתה מסכים ען סדרה זו? איזו סדרה אחרת היית מציע?

5. עליך להרוויח במהירות כסף כדי לקנות משהו שאתה מאוד רוצה ב - באיזו סדרה של כובעים היית בוחר כדי להנחות את חשיבתך?

6. יש אנשים שאינם נהנים דיים מהחיים - איזה סוג חשיבה כדא לאנשים כאלה לעשות? הצע סדרה של ארבעה כובעים.

7. לגבי כל אחד מהמצבים המתוארים להלן - איזה כובע היית חובע ראשון:

...אתה מואשם בזאת שאתה שקרן.

...אתה שובר את זרועך הימנית בתאונה.

...אמך חולה מאוד ועליה להתאשפז בבית-חולים.

...אתה מוצא מעטפה ובתוכה הרבה מאוד כסף.

...אתה מגלה כי חברך הוא גנב.

...מציעים לך עבודה טובה מאוד לחופשת הקיץ.

8. אדם קונה מכונית מחבר, לאחר שבדק אותה. אבל אחרי שבוע המכונית מתקלקלת וזקוקה לתיקונים שהם יקרים מאוד. החברים נפגשים כדי לדון בשאלה - מי צריך לשלם עבור התיקונים. הצע סדרה של כובעים שתשמש בדיון.

מיפוי טוב יותר

כסופה של החשיבה עליך להחזיק במפה טובה יותר של הנושא שעליו חשבת. לפחות עברת על השטח, חקרת.

יש לך מושג טוב יותר על המידע, על התפיסות ועל ההרגשות המעורבים בנושא.

עליך להיות מסוגל למנות את החלופות הזמינות. אלו עשויות להיות השקפות חלופיות, מהלכי פעולה חלופיים, גישות חלופיות, ערכים חלופיים. ייתכן שלא תוכל להחליט לגביהן או להגיע לכלל מסקנה, אך לפחות אתה מודע עתה לחלופות אלו. גם זה שווה משהו.

לעתים מטרת החשיבה היא עצם חקירת הנושא. במקרה כזה לחקירה עצמה יש איזושהו ערך.

שאלת המפתח אותה יש לשאול (כשגרה) היא:

- "מה גיליתי? מה אני יודע עתה שלא ידעתי כאשר התחלתי?"

איתור מדויק

אחרי שחשבת על נושא מסוים צריך שיהיה לך מושג ברור יותר בקשר לשאלה - מדוע אינך מגיע לשום מסקנה?

ייתכן שאתה נצרך לאיזה מידע חיוני שבלעדיו אינך יכול להמשיך.

... "ללא מידע זה איננו יכולים להמשיך."

ייתכן שצימצמת את הבעיה לכדי קושי מסוים אחד - איתרת במדויק את הנקודה שעוצרת את ההתקדמות (sticking point).

... "הנקודה בה אנו תקועים היא שאין בידינו כל דרך לומר איזה

מהכימיקלים החדשים יפעל במצב הקיים."

מיקוד הצורך או איתור נקודת ה"היתקעות" הוא הישג ראוי לציון. אמנם טרם הגעת לתשובה הסופית, אבל לפחות התקדמת צעד לקראתה. עכשיו אתה יודע טוב יותר מה עליך לעשות הלאה. עליך למצוא את המידע הדרוש. עליך להתגבר על הנקודה שעוצרת אותך. חשיבתך יכולה עתה להיות הרבה יותר ממוקדת.

שאלת המפתח שעליך לשאול את עצמך (כשגרה) היא:

- "מהי הנקודה שבגללה נתקענו? מה מעכב אותנו?"

תשובה ספציפית

הגעת לכלל מסקנה; הגעת להחלטה; יש לך תכנית או גיבשת לך מדיניות; יש לך פתרון לבעיה; יש לך תשובה לשאלה.

כשמציגים לפניך בבית-הספר בעיה מתמטית כלשהי, אם יש בידך תשובה, אתה יכול, לעתים קרובות, לבדוק את נכונותה. אבל בחיים רוב המצבים אינם כאלה. כאשר יש לך תשובה, קרוב לוודאי כי בעיניך היא תשובה מוצלחת, או שאתה לפחות מניח שהתשובה מוצלחת, או שאתה חושב כי יש סיכוי מסוים שהתשובה מוצלחת, או שזוהי התשובה הטובה ביותר שאתה מסוגל למצוא, ואינך בטוח אם היא מוצלחת באמת.

יש יתרון מסוים בכך שאתה מגיע למסקנה מוגדרת, גם אם מסקנה זו היא רק בכחינת הטוב ביותר שאתה מסוגל לעשות.

שאלת המפתח שעליך לשאול את עצמך (כשגרה) היא:

- "מהי תשובתי (או מסקנתי)? מדוע אני חושב שהיא מוצלחת?"

סיכום

בסוף כל פגישת חשיבה, עליך לעשות מאמץ להגדיר את התוצאה של החשיבה שלך.

אם אין לך תשובה מסוימת אתה שואל:

- "מה ביררתי?"

- "מדוע נתקענו ללא יכולת להיחלץ?"

אם יש לך תשובה מסוימת אתה שואל:

- "מהי תשובתי?"

- "מדוע אני חושב שתשובתי מוצלחת?"

שאלות אלו והתשובות עליהן חייבות ליהפך לחלק מהרגלי החשיבה שלך. כלומר, יש לשאול שאלות אלו, כשגרה, בסוף כל חשיבה.

תבנית של חמש דקות חשיבה (The Five-minute Thinking Format)

תבנית זו יכולה לשמש לאימון בחשיבה, במטרה לפתח את מיומנויות החשיבה. אפשר להשתמש בה לאימון החשיבה בזמנים לא קבועים. ניתן להשתמש בתבנית גם לחשיבה רצינית על נושא.

משמעת של זמן חשובה מאוד, כי היא מאלצת את החושב להתרכז בחשיבה. מסגרת הזמן חייבת להיות קבועה מראש, בקפדנות, באמצעות שעון, כשכל אחד מהשלבים השונים של החשיבה מוגדר. זה יהיה פחות יעיל אם תשב לחשוב למשך "בערך חמש דקות". בשימוש בתבנית זו, לצורך ספר זה, אני מאוד ממליץ לשמור על לוח זמנים מדויק.

דקה ראשונה

הבהר את מטרת החשיבה.

הבהר את מוקד החשיבה.

הבהר מהו סוג התוצאה שאליה אתה חותר.

הבהר את המצב.

אם לא סיפקו לך מספיק מידע, אל תבזבז זמן בשאלת שאלות. במקום זה קבע אתה מהן ההנחות שאתה מניח לצורך הפתרון, והצג אותם בשעה שאתה נותן את התשובה. לדוגמה, אם הבעיה היא בקשר לילד שגונב, ייתכן שתמצא לדעת מה גילו ובאיזו תכיפות הוא גונב. כך שתאמר: "אני מניח כי ילד זה הוא בן ארבע-עשרה וכי זוהי הפעם הראשונה שהוא גנב".

שתי הדקות הבאות

ראשית כל, אתה חוקר את הנושא מבחינת המידע הדרוש ועל-פי ניסיוןך האישי. אחר-כך אתה מתחיל להעלות מספר רעיונות. לבסוף אתה מנסה לרכז את רעיונותיך לתוך מספר חלופות. אלו יכולות להיות מהלכי פעולה או פתרונות לבעיה.

בהמשך ספר זה יוצגו מספר כלים שיסייעו בשלב הזה של החשיבה. כרגע די אם תשתמש במיומנויות החשיבה שברשותך.

בסופן של שתי הדקות חייבות להיות לך מספר חלופות.

סוג השאלות שעשויות לסייע לך הוא:

- האם יש בידך תשובה נראית לעין?

- מהן התשובות הרגילות כאן?

- במושגים רחבים מאוד - מה הייתי רוצה לעשות?

- איך אוכל לתרגם שאיפה זו לפעולה מעשית?

- אילו דרכים אחרות ישנן?

הדקה הבאה

זהו שלב הבררה או ההחלטה. בסוף השלב הקודם העלית מספר חלופות (אלטרנטיבות). עתה עליך להחליט ביניהן.

סוג השאלות שעשויות לסייע בידך הוא:

- איזו חלופה קרוב לוודאי תצליח?

- איזו חלופה תהיה המקובלת ביותר באופן מעשי?

- איזו חלופה מתאימה ביותר לצרכים שלי וגם עונה על סדרי העדיפות שלי?

- איזו חלופה מתאימה ביותר לתנאים של תרגיל החשיבה הזה?

יש חשיבות לתנאים המיוחדים של תרגיל החשיבה. לעתים יצפו ממך להביא את התשובה הנכונה ביותר - גם אם היא ידועה היטב. בפעמים אחרות יצפו ממך לתשובה מקורית - גם אם אינה מוצלחת.

הדקה האחרונה

אם הגעת לכלל מסקנה, תשובה או החלטה, בחן אותה על-ידי שתבדוק את מכלול הסיבות לכך שהיא מוצלחת לדעתך. ייתכן שיהיה לך גם זמן להשוות אותה עם פתרונות אחרים כדי להראות מדוע הפתרון שבחרת אכן עדיף.

אם לא הצלחת להגיע למסקנה סופית, עליך להקדיש דקה זו כדי להגדיר את התוצאה של החשיבה שלך בדרך שונה.

- מה למדת תוך כדי חשיבתך על הנושא?

- אילו חלופות שקלת (גם אם לא יכולת להחליט באיזו מהן לבחור)?

- אילו גישות חלופיות עשויות להיות - גם אם אין אלו בבחינת פתרונות?

- לאיזה מידע נוסף אתה באמת נזקק?

- מהן הנקודות העוצרות או מעכבות את ההתקדמות?

- מהן בעיות המפתח?

תוצאה

בתום חמש הדקות עליך להיות מסוגל להפיק תוצאה כלשהי. עליך להיות מסוגל לעשות זאת מיד, מבלי שתתבקש.

תרגילים על "תבנית של חמש דקות חשיבה"

1. עשה תבנית של חמש דקות חשיבה על המצב הבא: האורחים המבקרים את שכניך מחנים תמיד את מכוניותיהם בפתח המוסך שלך וחוסמים אותו כך שאינך יכול להשתמש בו. מה אפשר לעשות בקשר לכך?

2. עשה תבנית של חמש דקות חשיבה על המצב הבא: סקר מראה כי רוב האנשים אוכלים יתר על המידה והם בעלי משקל-יתר. מה ניתן לעשות בקשר לכך?

קדימה או במקביל

ישנם שני כיווני חשיבה עיקריים: קדימה או במקביל.

אתה יכול ללכת לאורך השביל או לעצור ולהסתכל סביבך על הגן.

תרשים 6 מדרגים את ההבדל בין חשיבה קדימה וחשיבה מקבילה. בחשיבה קדימה, אם אנו נמצאים בנקודה A, אנו מתקדמים משם ל-B ואז ל-C. אם עברנו כבר את נקודות A ו-B, אנו מתקדמים הלאה ל-C. במלים אחרות - המקום שאליו נגיע תלוי במקום שבו אנו נמצאים עתה.

בחשיבה מקבילה, יש לנו את A, את B ואת C - אנו צופים על שלושתם במקביל. הם אינם תלויים זה בזה. הם קיימים במקביל. אנו יכולים להסתכל מסביב כדי למצוא אותם.

על השולחן מונח אוכל ואנו רעבים, ובכך הבה נשב לשולחן ונאכל. זוהי חשיבה קדימה. בחשיבה מקבילה אנו עשויים לומר: "יש על השולחן לחם, יש חמאה, יש מרק וכו' וכו'". כל אלה קיימים במקביל.

אנשים זרים העומדים בתוך המון רב הם "מקבילים". אשה הפוסעת לעבר ידידה שלה - זה "קדימה".

שאלת המפתח לחשיבה מקבילה היא:

- מה יש שם עוד?

כלומר, אילו דברים אחרים ישנם, אילו חלופות אחרות קיימות, אילו נקודות מבט אחרות יש, אילו תפיסות אחרות קיימות וכו'.

שאלת המפתח לחשיבה קדימה היא:

- אז מה הלאה?

3. עשה תבנית של חמש דקות חשיבה על המצב הבא: תלמידה חשה שהמורה מאוד לא הגון כלפיה. מה היא יכולה לעשות?

4. ריחות רעים נפלטים מבית-חרושת. החברה שבית-החרושת בבעלותה מקבלת על כך תלונות רבות מהשכנים. כאשר בית-החרושת נבנה לא היו כלל בתי מגורים בסביבה, אך עתה ישנם רבים. מה צריכים בעלי בית-החרושת לעשות? נסה את תבנית חמש דקות החשיבה כדי להגיע לכלל תשובה.

5. אילו האדם היה אחראי למהלך האבולוציה ויכול היה לבחור בין חיים על האדמה וחיים במים, כמו הדולפינים - מה יכול היה לקרות? נסה את תבנית חמש דקות החשיבה ותן תשובה.

6. עשה תבנית של חמש דקות חשיבה על הנושא: כיצד היית מתייחס לפושעים צעירים (גילאי ארבע-עשרה עד שבע-עשרה).

7. חברה שלך רוצה לקיים מסיבה בביתה, אך אמה אוסרת זאת עליה. עשה תבנית של חמש דקות חשיבה לפתרון הבעיה.

אם כבר יש לנו את "זה" אז מה בא אחריו? לאן אנו מתקדמים מפה? מה אנו יכולים להסיק?

אדם נכנס לחדר ומסתכל סביבו. הוא מבחין בספרי חוק המונחים על המדפים, ומסיק מכך כי זהו חדר של עורך-דין. זוהי חשיבה קדימה. מישהי אחרת נכנסת לאותו חדר ומסתכלת סביבה. היא מבחינה בתמונות שעל הקירות, בצבע השטיח, בספרי החוק, בכורסה האלגנטית, בתמונות המשפחתיות ובחתול המכורבל בפניה. זוהי חשיבה מקבילה. אילו הייתה רוצה להסיק מהו מקצועו של בעל החדר הייתה בוודאי מציעה - עורך-דין, אבל אין זה סוג החשיבה שבה השתמשה.

גם חשיבה קדימה וגם חשיבה מקבילה הן חשובות. אין אחת שהיא טובה מהשנייה. הדבר החשוב הוא להכיר ולהשתמש בשני סוגי החשיבה.

לעתים קוראים לחשיבה מקבילה "מתבררת" או "מסתעפת" (divergent), אך אני מרגיש שמושג זה יכול לתת את הרושם המוטעה של התרחקות משהו או סטייה לצדדים. בדומה לכך, חשיבה קדימה נקראת לעתים חשיבה "מתכנסת" או "מתלכדת" (convergent). "קדימה" ו"מקביל" נשמעים מושגים פשוטים יותר: אנו נעים קדימה ומסתכלים סביבנו (במקביל).

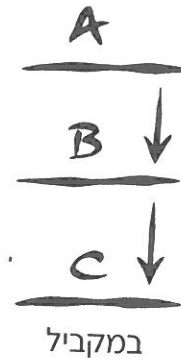
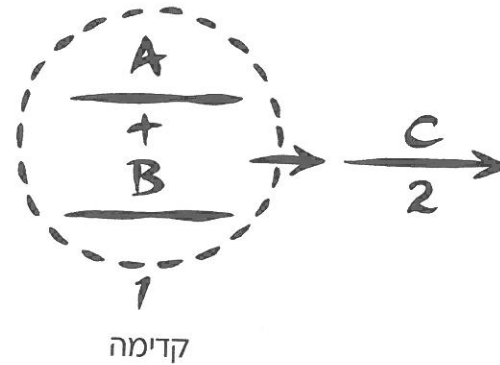
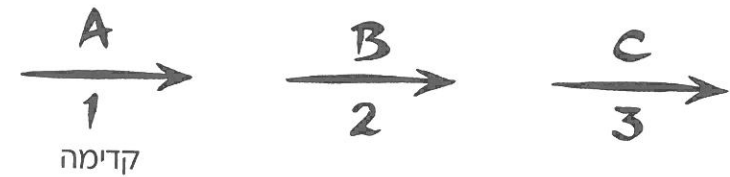
קל לראות כי $3 + 5$ נותן את התוצאה 8. זוהי חשיבה קדימה. התשובה 8 היא גם התוצאה של $5 + 3$, אבל היא יכולה גם להיות תוצאה של $4 + 4$ ושל $6 + 2$. זוהי חשיבה מקבילה. אנו משתמשים בחשיבה מקבילה כדי לגלות בעת ובעונה אחת מה קיים ומהן האפשרויות הנוספות.

אנו משתמשים בחשיבה קדימה כדי להגיע לפתרונות או למסקנות.

שתי שאלות המפתח שיש לשאול כשגרת חשיבה כאן הן:

- מה עוד ייתכן?

- מה הלאה?

היגיון ותפיסה

תפיסה, משמעותה - כיצד אנו רואים את העולם שמסביבנו.

היגיון, משמעותו - כיצד אנו מפיקים את המיטב מתפיסות אלו.

לעתים התפיסות מתורגמות לצורה של שפה או סמלים. אז אנו משתמשים בחוקי ההיגיון בלשון או במתמטיקה כדי להתקדם לקראת מסקנה כלשהי.

פעם התבוננתי בצרצר מטוח קרוב. הצרצר עורר רעש חזק, אך לא יכולתי בשום אופן להבחין כיצד נוצר רעש זה. גם כשעמדתי קרוב מאוד לא יכולתי לראות כנפיים או רגליים כלשהן המתנועעות בדרך שיכלה ליצור את הרעש. רק מאוחר יותר גיליתי כי צרצר אחר, שעמד במרחק כמה סנטימטרים מצדו השני של הענף, היה זה שהשמיע את הרעש. זוהי דוגמה אופיינית לאחת הטעויות הנפוצות ביותר בחשיבה. אם אנו מתבוננים רק בחלק מהמצב, ההיגיון שלנו עשוי לתת לנו תשובה מטעה, אבל איך נדע שעלינו להסתכל גם מעבר למה שגלוי לעין? כאן המקום לתפיסה.

חכמה מבוססת על תפיסה. חכמה היא היכולת לקלוט דברים רבים, דברים שכבר קיימים ודברים שיקרו בעתיד. חכמה מאפשרת לנו להסתכל על דברים בדרכים שונות.

שני ההיבטים העיקריים של תפיסה הם: רוחב והשתנות.

שאלות השגרה שאותן יש לשאול הן:

1. עד כמה רחב ומקיף המבט שלי?
2. באילו דרכים נוספות ניתן להתבונן בדברים?

השתנות היא היכולת להתבונן בדיוק באותו דבר, אך בדרך שונה.

סוחר נעליים אחד כתב: "השוק כאן נורא - איש אינו נועל נעליים". סוחר אחר כתב: "זהו שוק נפלא - איש אינו נועל נעליים".

מאז ומתמיד נחשב ההיגיון בסיס לחשיבה ואין זה מפתיע. חשיבה בחינוך היא כמעט תמיד חשיבה תגובתית - כיצד אתה מגיב למה שמונח לפניך? במקרים אלו המידע נתון, החלקים של משחק ההרכבה נתונים לך, ועליך להשתמש בהיגיון כדי להרכיב חלקים אלו לתמונה שלמה.

חשיבה ביקורתית, ויכוח ושיטת היריבות, מבוססים במדה רבה (לא לחלוטין) על היגיון.

היגיון הוא הדרך שבה מדענים, או אנשים אחרים, צריכים להציג את רעיונותיהם. גם אם הייתה פריצת דרך מדעית בעקבות תחושה או מקרה, היא מוכרחה להיות מוצגת כאילו היא תוצאה של היגיון. ולא - רעיונות לא יתקבלו בעולם המדע.

עלינו לראות כיצד הגיעו למסקנות, מהם הנימוקים או מהו ההיגיון שמאחוריהן.

כל הסיבות האלה הביאו לכך שנדגיש במיוחד את ההיגיון.

אתה מתעורר בלילה בבית-מלון זר. אתה רוצה ללכת לשירותים, אך אינך מוצא את מפקס מנורת החשמל. אתה מעריך שאם תגשש דרכך לאורך הקיר, תמצא בוודאי את הדלת המוליכה לשירותים, או - אם תמצא דלת אחרת, יהיה לידה בוודאי מפקס. זוהי חשיבה הגיונית רגילה.

אבל אילו מצאת מפקס חשמלי ליד מיטתך, היית יכול למצוא את דרכך לשירותים גם ללא היגיון נוסף. היכולת לראות את דרכך לשירותים מציינת תפיסה.

לעתים אנו זקוקים להיגיון כדי לפתח את התפיסות שלנו. לעתים תפיסות טובות יותר מצמצמות את הצורך בהיגיון.

שכ"ג: שקול את כל הגורמים

(CAF: Consider All Factors)

משום שבין כך עסקיו חלשים מאוד. כשהילדה (אשר השתתפה בקורס החשיבה CoRT בבית-ספרה) הגיעה למשרד, היא הציעה לאביה לעשות שכ"ג על הנושא: מדוע העסק שלו חלש. ואמנם, כמה מהרעיונות שהועלו אז פותחו והם אכן עזרו לעסק להתאושש.

אדם שהסתובב במגרש למכוניות משומשות הבחין לפתע במכונית הספורט האהובה עליו. מצבה היה טוב, מספר הקילומטרים שעברה סביר ואף המחיר התאים לכיסו. הוא שמח מאוד, חזר למגרש ורכש את המכונית. שמח וטוב לב הוא נסע הביתה. כאשר הגיע לביתו גילה להפתעתו שהמכונית רחבה מדי מכדי להיכנס למוסך שלו. אדם זה שכח לעשות שכ"ג.

גמד נכנס למעלית מתוך כוונה לעלות לקומה העשרים, אבל הוא נאלץ לצאת בקומה העשירית כי לא הצליח להגיע לכפתור של קומה גבוהה יותר. הוא לא עשה שכ"ג. אילו עשה כן, היה מחכה עד שמישהו אחר ייכנס למעלית וילחץ עבורו על הכפתור.

הממשלה מאפשרת לבעלי בתים שאינם מבני המקום להעלות את מחירי הבתים בעיר. מאוחר יותר היא מגלה כי היא אינה יכולה לשכור לעבודה תושבים מקומיים, כיוון שאלה אינם יכולים להרשות לעצמם לגור בעיר, בגלל מחירי הבתים. מישהו כאן לא עשה שכ"ג.

ללמד שכ"ג פירושו לצרף גורמים נוספים לרשימת הגורמים.

- האם ישנם גורמים נוספים שלא כללנו אותם?

- האם אתה יכול להוסיף עוד גורם לרשימה שבידך?

- מה עוד לא הבאת בחשבון?

כמובן, יש הבדל בין גורמים חשובים יותר וגורמים חשובים פחות, אבל המאמץ העיקרי הוא למצוא את כל הגורמים. לעתים קרובות מדי אנו ממשיכים הלאה בחשיבה שלנו מבלי שעשינו שכ"ג רציני.

למרות ששכ"ג הוא כלי מאוד פשוט, הוא יכול להיות בעל עצמה רבה, אם

זהו אחד מכלי החשיבה הלקוחים מתכנית החשיבה CoRT שפיתחתי (יצאה לאור על-ידי SRA) ואשר נמצאת כבר בשימוש. באלפי בתי-ספר ברחבי העולם משתמשים בתכנית זו. תכנית CoRT היא תכנית מקיפה המורכבת משישים שיעורי חשיבה, שמחולקים לשישה מדורים. התכנית כוללת הדרכה מפורטת למורים.

חלק קטן מהכלים של CoRT כלולים בספר זה, שכן יהיה זה מבלבל ליצור כלים חדשים כדי לשרת אותן מטרות. יש להבהיר שתכנית CoRT המלאה תוכננה לשם שימוש חינוכי בבתי-ספר, בעוד שספר זה מתוכנן בעיקר לשימוש ההורים בבית. ייתכן, כמובן, שהורים המשתמשים בספר זה ירצו לעבור לתכנית CoRT המלאה.

שכ"ג הוא כלי המכוון להפניית תשומת-הלב. שכ"ג הוא כלי המתוכנן להגדלת רוחב התפיסה. מהם, אם כן, הגורמים שאותם יש להביא כאן בחשבון?

... "בבקשה עשה שכ"ג על זה."

... "אילו היית עושה שכ"ג לא היית זונח נקודה חשובה זו."

... "האם עלינו לעשות כאן שכ"ג?"

ככל שתרכה להשתמש בכלי בצורה מכוונת כך הוא יהפוך לכלי שימושי יותר. אם אתה מהסס להזכיר את שם הכלי, הוא לא יהפוך לכלי שימושי, אלא ישאר בבחינת "גישה חלשה".

אב אמר לבתו שהיא יכולה לערוך ביקור במשרדו בדרכה חזרה מבית-הספר

הוא נעשה כראות.

תרגילים על שכ"ג

1. מאמן אריות איבד את אחד האריות בתאונה, ועליו למצוא לו מחליף. עשה שכ"ג בשבילו - אילו גורמים עליו לקחת בחשבון?

2. אתה מתבקש לעצב מודעה שתגרום לצעירים לשתות יותר קוקה-קולה - על אילו גורמים עליך לחשוב? עשה שכ"ג.

3. עדר של סוסים פראיים דוהר על אדמת מרעה. התוצאה היא שסוסים מתים בשדות והאיכרים מואשמים בהריגתם. האיכרים טוענים כי יש במקום יותר מדי סוסים והם תופסים את שטחי המרעה של העדרים. עשה שכ"ג על המצב.

4. אתה הולך לראיון לקבלת עבודה. אילו דברים עליך להביא בחשבון? עשה שכ"ג.

5. הוריך מחליטים לצאת לחופשה למקום מסוים. לפני שהחליטו הם עשו שכ"ג ורשמו את הגורמים הבאים. האם, לדעתך, הם שכחו משהו?
 - מחיר
 - אקלים
 - מסעדות טובות
 - קרבה לחוף הים
 - מתקני ספורט.

6. חבר מבקש ללוות ממך כסף. אתה עושה שכ"ג ומונה את הגורמים הבאים. האם הם מספיקים?
 - כמות הכסף שהוא מבקש
 - לכמה זמן הוא רוצה את הכסף
 - עד כמה הוא אכן חבר טוב.

7. אילו היית צריך להגיש הצעות לעיצוב מחדש של הראש והפרצוף של בני האדם - אילו גורמים היית לוקח בחשבון? עשה שכ"ג על זה.

8. אתה מנהל כלבו גדול ורוצה לשכור עובדים חדשים. כאשר אתה מראיין את המועמדים - מהם הגורמים שעליך לקחת בחשבון?